

THE PRINCIPLE OF REPRESENTATION IN ROMANS 5.12-21

PRINCIPIUL REPREZENTĂRII ÎN ROMANI 5:12-21

ANDREI-DANIEL POP*

ABSTRACT. This paper presents the work of Christ for the redemption of all creation, noticing how God made our salvation possible. In order to achieve this goal, we will look at the analogy between Adam (the old creation) and Christ (the new creation). This typological relationship outlines the principle of representation in Romans 5:12-21. From a methodological point of view, we propose to approach the Epistle to the Romans 5:12-21 and analyze the pattern it unfolds. Our working method involves three components. Firstly, we will deal with the framing and structure of this text studied in the broader context of the book; secondly, we will outline some exegetical aspects regarding the text; and finally, we will present the application of the theme highlighted by the text.

KEY WORDS: representation, humanity, benefits of grace, Adam, Christ

Introducere

Ne propunem aici să urmărim felul în care apostolul Pavel folosește principiul reprezentării rasei umane în Romani 5:12-21, care schițează ideea că umanitatea veche se reflectă „în Adam“, iar cea nouă „în Cristos“. Acest text răspunde la întrebări precum: Cine suntem noi și ce a făcut Cristos? Ce este păcatul și ce soluție i se administrează? Ca atare, textul de față are o importanță teologică deosebită pentru diversele ramuri ale teologiei, cum ar fi cristologia, hamartologia, antropologia, soteriologia și misologia. Deoarece vom prezenta consecințele acțiunilor lui Adam asupra întregii rase umane, iar mai apoi beneficiile harului lui Isus, subiectul are relevanță atât din punct de vedere teologic, date fiind argumentele apostolului Pavel și rolul tipologiei în Epistola către Romani, cât și din punct de vedere pastoral, înțelegând prin aceasta statutul omului căzut în păcat și șansa oferită de Cristos tuturor oamenilor prin harul Său. În șansa oferită tuturor oamenilor se cuprinde aspectul misiologic al lucrării lui Cristos, prin care se împlinește dorința lui Dumnezeu de a se descoperi tuturor și a răscumpăra întreaga creație.

* ANDREI-DANIEL POP este doctorand în teologie în cadrul Universității „Aurel Vlaicu“ din Arad, România. E-mail: andreidanielpop@yahoo.com.

Romani 5:12-21: încadrare și structură

Este necesar să analizăm relația dintre Adam și Cristos în cadrul întregii Epistole către Romani. James Dunn susține că numita secțiune din epistolă reprezintă finalul primei părți din carte, anume 1:18-5:21. În această secțiune se prezintă starea omenirii și totodată hotărârea de iertare ce se aplică în dreptul celor ce cred în Isus (Dunn 1988: 271). În prima parte a epistolei, apostolul discută despre egalitatea tuturor oamenilor în ce privește vinovăția lor în fața lui Dumnezeu, vinovăție ce constă în faptul că nu trăiesc la nivelul standardului cunoașterii lui Dumnezeu. În primele trei capitole, Pavel prezintă trei categorii de oameni care se fac vinovați înaintea lui Dumnezeu: de la 1:18-32 apare categoria neamurilor care trăiesc în imoralitate, fără nici un fel de criteriu sau standard moral și care, deși au conștiință din partea lui Dumnezeu, nu trăiesc după îndemnul ei. De la 2:1-16, Pavel prezintă categoria moralisților critici, care fac parte dintre neamuri și pretind că au un standard înalt de moralitate, standard pe care îl aplică doar în dreptul altora, ei netrăind la nivelul propriilor pretenții. În final, în secțiunea 2:17-3:8 se discută situația iudeilor, care, deși au la îndemână cel mai înalt standard de moralitate, anume Legea lui Dumnezeu, nu trăiesc la nivelul cerut de Lege. Toate cele trei categorii se fac vinovate de faptul că nu trăiesc la nivelul cunoașterii lor despre Dumnezeu, astfel că toți oamenii sunt vinovați înaintea lui Dumnezeu și egali în vinovăția lor (1:18-3:20).

Totuși, insistând asupra egalității în vinovăție, apostolul Pavel nu face decât să proiecteze „fundalul întunecat și necesar pe care se vede strălucind lumina Evangheliei” (Stott 2000: 66). Evanghelia, care este a lui Dumnezeu, constă în neprihănirea lui Dumnezeu revelată în crucea lui Cristos și având efect prin credință, prin care se face îndreptățirea celor ce cred și acceptă în viața lor jertfa lui Cristos (3:30). Apostolul arată apoi felul în care credința îl îndreptățește pe om, scop în care folosește exemplul părintelui Avraam (4:1-25). Prezentând și argumentând principiul îndreptățirii prin credință, Pavel discută și despre efectele îndreptățirii asupra vieții credinciosului (5:1-11), dintre care amintim: pacea pe care o avem cu Dumnezeu, nădejdea slavei, bucuria în necaz, mântuirea în Cristos și bucuria în Dumnezeu. La finalul argumentului legat de egalitatea întregii rase umane atât în vinovăție, cât și în șansa la salvare, Pavel introduce analogia dintre Adam și Cristos, care reprezintă cele două umanități sau vieți posibile: viața veche în Adam și viața nouă în Cristos, analogie care are rolul de a sumariza întreaga secțiune (Stott 2000: 159).

În ce privește pasajul în care Pavel face analogie între Adam și Cristos, John Stott propune următoarea structură: secțiunea A, v. 12-14, care conține prezentarea lui Adam și a lui Cristos și descrie acțiunea lui Adam, greșeala, păcatul, iar mai apoi consecința acțiunii lui, adică moartea (Stott 2000: 161). Secțiunea B, din perspectiva lui Stott, este cuprinsă între v. 15-17, care

prezintă diferențele dintre Adam și Cristos înregistrate la nivelul acțiunilor: Adam este cel ce greșește, iar Isus Cristos este cel ce a adus harul lui Dumnezeu tuturor oamenilor. Harul adus de Cristos face referire la darul fără plată al lui Dumnezeu, adică la posibilitatea mântuirii prin credința în jertfa lui Isus. A doua diferențiere are a face cu consecințele acțiunilor celor doi. Greșeala lui Adam, așa cum se arată și în secțiunea A, are ca efect moartea, însă efectele acțiunii lui Cristos sunt două: pe de o parte vorbim despre hotărârea de iertare, adică de îndreptățire a omului păcătos înaintea lui Dumnezeu, iar pe de altă parte despre viață, adică despre trăirea din plin a noii vieți cu Cristos. Adam a greșit și a adus moartea, dar Cristos, prin harul Său, a adus viața (Stott 2000: 168). Cea de-a treia secțiune propusă de John Stott, secțiunea C, cuprinde v. 18-21, care prezintă asemănările dintre Adam și Cristos, asemănarea principală fiind că au acționat individual, și totuși acțiunile lor au efecte asupra întregii rase umane (Stott 2000: 69).

Warren Wiersbe propune o structură diferită de a lui Stott, susținând că v. 12-14 îl prezintă pe Adam în calitate de „cap“ al rasei umane, care încalcă porunca lui Dumnezeu și aduce moartea peste toți oamenii; apoi v. 15-16 prezintă greșeala care a adus moartea, dar darul fără plată a adus din belșug viața în Cristos. Versetul 17, spune Wiersbe, pune în antiteză viața și moartea, pentru ca v. 18 să descrie opoziția dintre condamnare și îndreptățire, acțiunea lui Adam aducând condamnare, pe când acțiunea lui Cristos aduce îndreptățire. Aceste efecte se întemeiază pe caracterul acțiunilor celor doi, astfel că v. 19 prezintă cele două atitudini, neascultare vs ascultare, pentru ca v. 20-21 să vorbească despre lege și har, legea având rolul de a evidenția păcatul, pe când harul face posibilă mântuirea omului (Wiersbe 2009: 384). Structura propusă de Wiersbe poate fi schițată după cum urmează:

v. 12.14	Adam, „cap“ al rasei umane
v. 15-16	Greșeală vs Dar fără plată
v. 17	Moarte vs Viață (viață din belșug)
v. 18	Condamnare vs Îndreptățire
v. 19	Neascultare (Adam) vs Har (Isus)
v. 20-21	Lege vs Har

Observând atât structura propusă de Stott, cât și cea propusă de Wiersbe, vom conchide că apostolul Pavel folosește analogia dintre Adam și Cristos pentru a sumariza realitatea vinovăției tuturor oamenilor și a hotărârii de iertare aduse de Cristos. În argumentarea sa, apostolul apelează la principiul reprezentării: Adam reprezintă întreaga rasă umană, iar Cristos, fiind noul Adam, reprezintă noua creație. Apostolul prezintă acțiunile celor doi, anume neascultarea lui Adam, respectiv ascultarea lui Isus, și apoi descrie

consecințele acțiunilor lor: pe de o parte condamnarea și moartea, iar pe de altă parte îndreptățirea înaintea lui Dumnezeu și trăirea vieții noi din belșug în Cristos. Principiul reprezentării este extras din relația tipologică dintre Adam – vechea creație, și Cristos – noua creație.

Aspecte exegetice în Romani 5:12-21

Este evident că una dintre sintagmele ce se cer analizate este „un singur“ εἷς ἀνθρώπος (un singur om). Acest termen apare de douăsprezece ori în textul dat, repetiție care atrage atenția și reclamă explicarea termenului. Versetele 15-19 arată că toți oamenii mor din pricina greșelii *unuia singur* (v. 15), iar apoi condamnarea, prin judecată, a fost pronunțată tot din pricina *unuia singur* care a păcătuit (v. 16). Moartea domnește în lume din cauza păcatului *unuia singur* (v. 17). Din cauza *unuia singur*, moartea are efect asupra tuturor (v. 18), iar în final toți oamenii au devenit păcătoși prin neascultarea *unuia singur* (v. 19). În acest rezumat remarcăm repetiția, iar sugestia apostolului Pavel este că Adam, acel *unul singur*, funcționează înaintea lui Dumnezeu ca reprezentant al întregii umanități (Schreiner 1998: 288). Reprezentarea se concretizează în faptul că, prin neascultarea lui Adam, toți descendenții săi sunt afectați de păcat. Vorbind despre acest subiect, Constantineanu nu doar că îi vede ca reprezentanți ai rasei umane pe Adam și pe Cristos, ci observă alegerea pe care o au de făcut descendenții lor, de aceea „rezultatul final a fost faptul că s-a instaurat o solidaritate în păcat și moarte pentru toți cei ce sunt «în Adam», solidaritate ce universalizează nesupunerea lui Adam“ (Constantineanu 2013: 181). Vorbind despre soluția lui Dumnezeu în fața acestei solidarități, Constantineanu continuă: „Este inițiată astfel o solidaritate diferită, una care duce la dreptate și viață pentru toți cei ce sunt în Cristos, solidaritate ce universalizează supunerea lui Cristos pentru mulți“ (Constantineanu 2013: 162).

Plecând de la interpretarea dată de Constantineanu textului din Romani 5, înțelegem că termenul de solidaritate, folosit în dreptul descendenților lui Adam, nu reflectă în mod direct intenția apostolului Pavel. Prin solidaritate înțelegem alegerea deliberată a cuiva de a se alătura unei persoane sau unei cauze, ori din situația descrisă în Romani 5 nu rezultă că descendenții lui Adam au ales să se alătore, să solidarizeze cu Adam; dimpotrivă, Pavel susține că Adam, prin intermediul acțiunii sale, a atras consecințele asupra descendenților săi, deși aceștia din urmă nu au contribuit în mod direct la situația în care se află. Pe de altă parte, însă, susținem opinia lui Constantineanu în cazul solidarității lui Cristos cu omenirea, care a deschis posibilitatea iertării și apoi, am putea spune, solidaritatea oamenilor prin credință față de lucrarea salvatoare a lui Cristos. În sfârșit, mergând pe urmele comparației făcute de apostolul Pavel între Adam și Cristos, Constantineanu susține pe bună dreptate „superioritatea realizărilor lui

Cristos raportate la nelegiuirea lui Adam“ (Constantineanu 2013: 162). Așadar, nu putem vorbi despre solidaritatea omenirii cu Adam, întrucât consecințele acțiunii lui Adam se răsfrâng asupra omenirii în mod automat, fără ca omenirea să poată alege, însă vorbim despre solidaritate cu lucrarea lui Cristos prin alegerea deliberată de a-l urma.

Douglas J. Moo sugerează că limbajul apostolului Pavel este de natură juridică. Referitor la efectele aduse de cei doi reprezentanți ai umanității, apostolul Pavel evidențiază faptul că neascultarea lui Adam a atras condamnarea omenirii, iar acțiunea lui Cristos a adus îndreptățirea, adică posibilitatea ca omul să fie făcut neprihănit, vezi v. 19 (Moo 1996: 344):

A fi „neprihănit“ nu înseamnă a fi moral în mod automat, ci a fi achitat din punct de vedere juridic, curat de toate acuzațiile, înaintea judecății cerești. Prin actul de ascultare al lui Cristos, oamenii devin cu adevărat neprihăniți, însă „neprihănit“ este un termen legal, nu moral în acest context. (Moo 1996: 345)

Perspectiva lui Moo implică două aspecte importante pentru studiul de față. Pe de o parte este evidențiat principiul reprezentării, prin care Cristos a făcut posibilă îndreptățirea fiecărei ființe umane, iar pe de altă parte este prezentat conceptul de îndreptățire, care se referă doar la justificarea noastră înaintea lui Dumnezeu. Transformarea noastră morală este un proces ce durează toată viața, proces numit sfințire.

Discutând despre reprezentare, Warren Wiersbe face o comparație între Adam și Cristos (Wiersbe 2009: 383), pe care o vom schița după cum urmează:

	Adam	Cristos
Origine	Creat din țărână	Venit din Cer
Statut	Regele vechii creații	Regele și Preotul noii creații
Acțiune	A cedat ispitelor Neascultare	A biruit ispitele Ascultare
Efect imediat	A adus moartea în lume	A adus neprihănire, mântuire și viață
Efect veșnic	Păcatul domnește în lume	Harul domnește și credincioșii domnesc în viață

Rolul principiului reprezentării în Romani 5:12-21

După ce am abordat aspectele exegetice, putem face următoarele observații practice referitoare la Romani 5: fiecare ființă umană dobândește predispoziție spre păcat; rămânând în această stare, omul se confruntă cu păcatul, moartea și condamnarea lui Dumnezeu. Pe de altă parte, elementul central, esențial al Evangheliei este tocmai harul lui Dumnezeu ce aduce în dar neprihănirea. Harul este eficient doar pentru cei ce-l acceptă prin

credință și intră în viața lui Cristos. Harul are ca bază obiectivă tocmai ascultarea lui Cristos, punct în care Adam a falimentat, ceea ce înseamnă că fiecare om are un fundament solid pentru mântuire, anume jertfa lui Cristos (Longenecker 2016: 601). Ca atare, în cele ce urmează vom prezenta efectele concrete ale păcatului adamic, iar mai apoi beneficiile harului lui Cristos.

Efectele păcatului lui Adam

Așa cum am menționat, în învățătura apostolului Pavel, Adam este privit ca reprezentant al întregii rase umane. Versetul 12 din Romani 5 transmite ideea că, prin păcatul lui Adam, toți au păcătuit, iar consecința păcatului se răsfrânge asupra tuturor oamenilor, după cum sumarizează și Grudem: „Dumnezeu a considerat rasa umană ca fiind un întreg organic, o unitate reprezentată de Adam în calitate de cap al ei“ (Grudem 2004: 524). Așadar, când Adam a păcătuit, Dumnezeu i-a considerat păcătoși pe toți urmașii lui. Vina lui Adam este atribuită tuturor oamenilor, astfel că încă de la naștere moștenim natura păcătoasă, adică o înclinație, o predispoziție spre păcat (Grudem 2004: 523). Pentru modul în care Adam reprezintă întreaga omenire, putem folosi ca exemplu reprezentarea lui Levi de către Avraam, iar Evrei 7:10 insistă: „Mai mult, însuși Levi, care ia zeciuală, a plătit zeciuală, ca să zicem așa, prin Avraam; căci era încă în coapsele strămoșului său când l-a întâmpinat Melhisedec pe Avraam.“ Având acest exemplu putem face o analogie, spunând că întreaga omenire era prezentă în Adam când acesta a păcătuit, deci toți suntem considerați păcătoși (Carson 2008: 1134). Pentru a demonstra că „toți au păcătuit“ împreună cu Adam, apostolul Pavel prezintă un prim efect al păcatului: moartea.

Moartea celor care au trăit înainte de Moise, omul prin care s-a dat Legea, demonstrează că ea este o consecință a păcatului, iar păcatul nu constă neapărat în încălcarea Legii, ci are legătură cu acțiunea lui Adam, care a avut efect asupra tuturor. Vorbind despre cei ce au trăit înainte de Moise, Grudem arată că, „deși păcatele lor nu erau considerate infracțiuni, ei tot mureau. Faptul că oamenii au murit este o dovadă clară că Dumnezeu i-a socotit vinovați în baza păcatului săvârșit de Adam“ (Carson 2008: 1134). Astfel, una dintre consecințele păcatului lui Adam este moartea fizică. Dacă Adam a fost muritor sau nemuritor înainte de căderea în păcat nu știm, dar știm că după căderea în păcat moartea fizică a devenit o certitudine: omul a devenit muritor.

O altă consecință a păcatului lui Adam este moartea spirituală sau despărțirea de Dumnezeu. După ce omul a păcătuit, conform Geneza 3:23-24, omul a fost izgonit din grădina Eden, iar niște heruvimi au fost trimiși să-l păzească. Astfel, grădina a devenit inaccesibilă omului căzut. Prin pierderea accesului în Eden, omul a pierdut și relația cu Dumnezeu. Apoi, viața omului trăită departe de fața lui Dumnezeu a început să decadă, să fie pervertită de păcat, iar la doar două capitole distanță de relatarea căderii omului, Geneza

prezintă starea oamenilor căzuți, afirmând că „răutatea omului era mare pe pământ și toate întocmirile gândurilor din inima lui erau îndreptate în fiecare zi numai înspre rău“ (Geneza 6:5). Prin urmare, o consecință directă a neascultării lui Adam este moartea spirituală, despărțirea de Dumnezeu (Krimmer 2001: 145).

Robia păcatului în viața celui ce trăiește departe de Dumnezeu este o altă consecință a neascultării lui Adam. Până când omul decide să răspundă chemării lui Dumnezeu, el rămâne rob al păcatului. Chiar dacă diavolul încearcă să-l mintă și să-i spună că este liber și poate face tot ce vrea, Cuvântul lui Dumnezeu ne învață prin apostolul Pavel în Romani 6:6 că toți suntem robi ai păcatului și moștenim de la Adam natura păcătoasă, predispoziția spre păcat: „Știm bine că omul nostru cel vechi a fost răstignit împreună cu El, pentru ca trupul păcatului să fie dezbrăcat de puterea lui, în așa fel ca să nu mai fim robi ai păcatului“ (Hendriksen 1980: 178).

Ultima consecință a păcatului lui Adam prezentată în Romani 5 este judecata divină sau osânda asupra tuturor oamenilor. Versetele 16 și 18 din Romani 5 arată că păcatul lui Adam a adus judecata și osânda, și din pricina păcatului meritam să murim și să fim despărțiți de Dumnezeu pentru veșnicie. Totuși, Dumnezeu ne-a arătat îndurare și l-a trimis pe Isus aici, ca să moară pentru noi. Cristos a murit și ne-a împăcat cu Dumnezeu, îndreptățindu-ne prin credință.

Beneficiile harului adus de Cristos

După cum am arătat, alegerea lui Adam de a nu asculta de porunca lui Dumnezeu a avut consecințe în dreptul tuturor urmașilor lui, însă Dumnezeu ne-a arătat har trimițându-l pe Isus să ne împăce cu Tatăl (Romani 5:1). Acesta este harul lui Dumnezeu pentru noi, har care nu numai că ne scapă de consecințele păcatului lui Adam, dar ne aduce și anumite beneficii. Un prim beneficiu pe care îl avem datorită harului lui Isus este iertarea păcatelor. În versetul 16 din Romani 5, Pavel arată că harul a adus o hotărâre de iertare. Hotărârea de iertare ne face liberi de tot trecutul. Dacă diavolul caută să distrugă și nu vrea ca oamenii să se întoarcă la Dumnezeu, ci mai degrabă îi înrobește, Cristos a adus iertare și eliberare. Harul iertător este eficient doar în dreptul celor ce acceptă jertfa mântuitoare a lui Cristos (Walvoord 2005: 454). În același capitol din Romani 5, apostolul Pavel prezintă trei stări pe care le aveam înainte să ne împăcăm cu Dumnezeu. Când Cristos ne-a dat har și a murit pentru noi ca să fim iertați, eram slabi și fără putere, păcătoși, nelegiuiți și vrăjmași ai lui Dumnezeu, descriere ce pune în evidență amploarea harului iertător arătat nouă (Stott 2000: 156).

Un alt beneficiu pe care îl avem în harul lui Cristos este biruința în viața de zi cu zi. Mulți creștini contemporani cred că a fi urmaș al lui Cristos înseamnă a duce o viață tristă, lipsită de bucuriile oferite de lumea aceasta.

Apostolul Pavel afirmă în versetul 17 din Romani 5 că beneficiarii harului lui Cristos domnesc în viață, adică viața creștinului trebuie să fie plină de biruință, o viață de domnie. Prin har suntem biruitori asupra ispitelor. Apostolul Pavel subliniază în mai multe rânduri, precum în Romani 8:12, că prin harul lui Cristos ne-am născut la o viață nouă, în care nu mai datorăm nimic păcatului (Kruse 2012: 335). Prin har, cei mântuiți sunt biruitori asupra păcatului și ispitelor.

Prin har, cei mântuiți sunt considerați neprihăniți prin credință și au pace cu Dumnezeu. După cum am arătat, îndreptățirea este posibilă pentru cei ce acceptă jertfa lui Cristos. Cel mântuit nu doar că este considerat neprihănit, ci are nădejdea că va moșteni viața veșnică, după cum reiese din Romani 5:21. Acesta este un alt beneficiu al harului lui Cristos: viața veșnică. Adam, prin păcat, a scos omenirea din prezența lui Dumnezeu, însă Cristos, prin jertfa lui și prin har, face posibilă mutarea noastră în prezența lui Dumnezeu pentru totdeauna sau viața veșnică.

Concluzii

După analiza din studiul de față conchidem că omul fără de Dumnezeu este pierdut, este în Adam indiferent de apartenența etnică, și are nevoie de ajutor din afară. Pe fondul acestei necesități se proiectează mântuirea prin Cristos. Paradigma Bisericii se bazează pe „misiunea lui Dumnezeu“ sau implicarea Lui în răscumpărarea întregii creații, implicit în răscumpărarea omului pierdut. În lucrarea de față am prezentat relația tipologică pe care apostolul Pavel o dezvoltă referitor la lucrarea lui Adam și a lui Cristos. În mijlocul întunericului adus de păcat și de greșeala lui Adam vin beneficiile harului adus de Cristos, acestea fiind: iertarea păcatelor, biruința în viața de zi cu zi, pacea cu Dumnezeu și nădejdea moștenirii vieții veșnice.

Relația tipologică dintre Adam și Cristos este prezentată și în 1 Corinteni 15, cu toate că nu în detaliu și folosindu-se doar argumentul teologic în favoarea învierii morților (Wiersbe 2009: 385). Credem, însă, că analiza felului în care este folosită relația tipologică pentru a susține argumentul apostolului Pavel reprezintă o traiectorie teologică pe care s-ar putea dezvolta studiul nostru în viitor.

Bibliografie

- Carson DA (2008) *New Bible Commentary*. Downers Grove, IL: InterVarsity Press.
- Constantineanu C (2013) *Trăiți în Pace. Dimensiunea socială a reconcilierii în teologia paulină*. Oradea: Casa Cărții.
- Dunn J (1988) *Romans 1-8*. Word Biblical Commentary, volumul 38A. Dallas, TX: Word Books.

- Grudem W (2004) *Teologie Sistematică*. Oradea: Făclia.
- Hendriksen W (1978) *Luke. New Testament Commentary*. London: The Banner of Truth Trust.
- Hendriksen W (1980) *Romans. New Testament Commentary*. London: Banner of Truth Trust.
- Krimmer H (2001) *Epistola către Romani. Comentariu biblic*, volumul 10. Korntal: Lumina Lumii.
- Kruse CG (2012) *Paul's Letter to the Romans. The Pillar New Testament Commentary*. Nottingham: Apollos.
- Longenecker RN (2016) *The Epistle to the Romans. The New International Greek Testament Commentary*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Moo DJ (1996) *The Epistle to the Romans. The New International Commentary on the New Testament*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- Schreiner TR (1998) *Romans. Baker Exegetical Commentary on the New Testament*. Grand Rapids, MI: Baker Academic.
- Stott J (2000) *Epistola lui Pavel către Romani. Vestea Bună a lui Dumnezeu pentru întreaga lume*. Cluj-Napoca: Logos.
- Walvoord J (2005) *Comentariu al Noului Testament*. Arad: Multimedia.
- Wiersbe WW (2009) *Comentariul lui W. Wiersbe pe Noul Testament*. Oradea: Metanoia.